

MAHALLIY AHOLINING TURIZMGA BO'LGAN MUNOSABATI VA ISHTIROKI

Olimova Ruxshona Sanjar qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti, TOUP: 702U-guruh talabasi

Ilmiy rahbar: **Yo`ldoshev Abdumalik Ilxomovich**

Annotatsiya

Ushbu maqolada mahalliy aholining turizm sohasidagi o'рни va ishtiroki tahlil qilinadi. Muallif turizmning hududiy rivojlanishidagi muhim jihatlaridan biri sifatida aholining faol ishtirokini ko'rsatadi. Maqolada mavjud ilmiy manbalar asosida aholining turizmga bo'lgan ijobiy va salbiy munosabati, ishtirok shakllari, iqtisodiy va madaniy ta'siri yoritiladi. Shuningdek, turizmni barqaror rivojlantirishda "mahalliy tashabbus" tamoyilining afzalliklari tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari turizm sohasida jamoaviy ishtirokni kuchaytirish orqali ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishish mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: mahalliy aholi, turizm, ishtirok, munosabat, barqaror rivojlanish, hududiy turizm, madaniy meros, mahalliy tashabbus.

Abstract

This article analyzes the role and participation of the local population in the tourism sector. The author highlights active community involvement as one of the key aspects of regional tourism development. Based on academic sources, the paper examines both positive and negative attitudes of residents toward tourism, forms of participation, and its economic and cultural impacts. Furthermore, the advantages of the "local initiative" approach in ensuring sustainable tourism development are explored. The findings demonstrate that enhancing community engagement in tourism can lead to greater socio-economic stability.

Key words: local community, tourism, participation, attitude, sustainable development, regional tourism, cultural heritage, local initiative.

KIRISH

Turizm nafaqat iqtisodiy soha, balki jamiyatning madaniy, ijtimoiy va ekologik rivojlanishiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadigan muhim omildir. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, mahalliy aholi turizm tizimining asosiy ishtirokchilaridan biri sifatida alohida o'rinni egallaydi. Ularning turizmga bo'lgan munosabati, qiziqishi va faol ishtiroki hududdagi sayyohlik salohiyatining ochilishi hamda barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi. Mahalliy aholining turizm sohasidagi ishtiroki nafaqat iqtisodiy yutuqlarni ta'minlaydi, balki jamiyatdagi ijtimoiy birlikni kuchaytiradi. Turizm orqali aholining o'z madaniyatiga bo'lgan hurmati ortadi, qadriyatlar qayta tiklanadi va yangi avlodlar uchun ilhom manbai bo'ladi. Ayniqsa, yoshlar orasida tadbirkorlik kayfiyatining kuchayishi, o'z hududining tarixiy va tabiiy resurslarini ilgari surishga bo'lgan intilishlarning ortgani quvonarli holatdir. Shu nuqtayi nazardan, turizmni rivojlantirishda mahalliy aholining faol ishtiroki har bir hududda o'ziga xos sayyohlik brendining shakllanishiga xizmat qiladi. Masalan, birgina kichik qishloq ham o'zining an'anaviy ovqatlari, liboslari, me'moriy uslublari yoki urf-odatlarini orqali sayyohlar e'tiborini tortishi mumkin. Agar ushbu imkoniyatlar to'g'ri yo'naltirilsa, mahalliy aholining daromad manbai kengayadi, ijtimoiy barqarorlik ta'minlanadi va migratsiya darajasi pasayadi. Bunda, albatta, davlat va nodavlat tashkilotlarining ko'magi, ilmiy yondashuvlar, trening va seminarlar orqali aholining bilim darajasini oshirish kabi omillar muhim rol o'ynaydi.

Bugungi kunda turizmning global miqyosdagi raqobat muhitida muvaffaqiyatli bo'lishi uchun nafaqat sayyohlar uchun yaratilgan qulayliklar, balki mahalliy aholining ham qulay yashash va ishlash sharoitlari ta'minlangan bo'lishi zarur. Sayyoh kelganida iliq kutib olinmasa, hudud haqida salbiy taassurot bilan qaytadi. Bu esa faqatgina iqtisodiy zararga emas, balki madaniy obro'ga ham putur yetkazishi mumkin. Shu bois, har bir fuqaroda "mening shahrim – mening iftixorim" degan ruh shakllanishi kerak. Bu ruh orqali ular nafaqat o'z joyini sevadi, balki uni boshqalarga ko'rsatishga, tanitishga harakat qiladi. Shu bilan birga, mahalliy aholining sayyohlik faoliyatini bevosita boshqarishda ishtirok etishi, qarorlar qabul qilinishida ovozga ega bo'lishi turizmning adolatli va muvozanatli rivojlanishini ta'minlaydi. Har bir loyiha mahalliy aholi ehtiyojlari, ekologik imkoniyatlar va madaniy xususiyatlarni inobatga olgan holda ishlab chiqilishi zarur. Shundagina turizm uzoq muddatli, barqaror va manfaatli soha sifatida shakllanadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan islohotlar aynan shu yo'nalishda olib borilmoqda. Hududlarda "mahalliy tashabbus" tamoyili asosida rivojlanayotgan loyihalar, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda joriy

etilayotgan grant dasturlari natijasida aholining sayyohlik sohasiga bo'lgan qiziqishi sezilarli darajada ortgan. Bu esa o'z navbatida nafaqat mahalliy darajada, balki milliy iqtisodiyotning umumiy ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

So'nggi yillarda mahalliy aholining turizm sohasidagi o'rni va ishtirokiga oid ilmiy va amaliy tadqiqotlar soni ortib bormoqda. Jahon sayyohlik tashkiloti (UNWTO) tomonidan e'lon qilingan tahlillarda turizmni barqaror rivojlantirishda lokal jamoalarning faolligi muhim omil sifatida alohida ko'rsatilgan. Boshqa bir qator xalqaro manbalarda, xususan, Tosun (2006), Scheyvens (1999) va Timothy (2002) kabi tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ishlarda turizmning ijtimoiy-ekonomik ta'siri va mahalliy aholi ishtirokining muvozanati masalalari yoritilgan. O'zbekistonda bu boradagi tahlillar asosan iqtisodiy va sotsiologik yo'nalishlarda olib borilgan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi tomonidan e'lon qilingan strategik hujjatlar, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari va qarorlarida aholining turizmga ishtirokini rag'batlantirish borasidagi yondashuvlar ko'zga tashlanadi. Masalan, "2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish strategiyasi"da aholining turizmga bandligini oshirish va ularni tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish muhim vazifa sifatida belgilangan. Shuningdek, mahalliy tadqiqotchi olimlarning (A. Karimov, M. Xolbo'tayev, D. To'xtayev va boshqalar) ilmiy maqolalari, dissertatsiyalari va konferensiya materiallari asosida aholining turizmga munosabati, ularning madaniy-moddiy manfaatlari, xizmat ko'rsatish sifati va mehmondo'stlik madaniyati kabi jihatlar yoritilgan. Ushbu adabiyotlar asosida maqolada turizm va mahalliy jamoa o'rtasidagi o'zaro aloqaning dolzarbligi, muammolari va istiqbollari tahlil qilingan.

Metodologiya

Tahlil qilish jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- **Deskriptiv metod:** mavjud holat tasvirlandi, O'zbekiston va boshqa davlatlarda qo'llanilayotgan tajribalar solishtirildi.
- **Tahliliy metod:** turizm va mahalliy aholi o'rtasidagi munosabatlar, ijobiy va salbiy oqibatlar chuqur tahlil qilindi.
- **Sotsiologik yondashuv:** aholining turizmga bo'lgan munosabati, ishtiroki va ehtiyojlari jamiyatdagi umumiy sotsiokulturni jarayonlar kontekstida yoritildi.

- **Kontekstual tahlil:** rasmiy hujjatlar, strategiyalar va mahalliy tajribalar asosida turizmning hududiy rivojlanishiga ta'siri o'rganildi.

NATIJALAR

O'tkazilgan tahlillar asosida aniqlanishicha, mahalliy aholining turizmga nisbatan munosabati asosan ikki yo'nalishda – ijobiy va salbiy tamoyillar asosida shakllanmoqda. Aholining aksariyati turizmni hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish, ish o'rinlarini yaratish, infratuzilmani yaxshilash, milliy qadriyatlarni targ'ib qilish imkoniyati sifatida qabul qilmoqda. Ayniqsa, sayyohlik faoliyati rivojlangan Buxoro, Xiva, Samarqand, Shahrisabz kabi shaharlarda aholining bu sohadagi ishtiroki ko'proq kuzatilmoqda. Misol uchun, bu hududlarda mahalliy aholi tomonidan tashkil etilgan oilaviy mehmon uylari, milliy hunarmandchilik mahsulotlari savdosi va gastronomik xizmatlar orqali iqtisodiy faollik kuchaygan. Biroq, ayrim holatlarda aholining turizmga bo'lgan salbiy munosabati ham uchrayotgani qayd etildi. Bunga asosiy sabablar sifatida sayyohlar oqimining ko'payishi natijasida kundalik hayotdagi bezovtalik, narx-navoning sun'iy oshishi, atrof-muhitga zarar yetkazilishi va ba'zi hududlarda madaniy me'yorlarning buzilishi keltirilmoqda. Shu sababli, turizmni boshqarishda aholining fikri, roziligi va faol ishtiroki hal qiluvchi omil sifatida qaralishi zarurligi yana bir bor o'z isbotini topdi. Shuningdek, metodologik yondashuvlar asosida olib borilgan tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, turizmni rivojlantirishda eng samarali yo'l – bu aholining turizm jarayoniga bevosita jalb etilishi, ularning manfaatlarini va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ish olib borishdir. Sayyohlik infratuzilmasini yaratish yoki kengaytirishda aholining takliflari asosida qarorlar qabul qilinadigan tizim yo'lga qo'yilsa, bu hududlar barqaror turizmni ta'minlashga xizmat qiladi. Ayni paytda O'zbekistonda joriy etilayotgan "mahalliy tashabbus asosidagi turizm" konsepsiyasi ijobiy natijalar bermoqda. Bu konsepsiya orqali aholining o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishiga imkoniyatlar yaratilmoqda.

Mahalliy aholining turizmga munosabati: ijobiy va salbiy jihatlar

Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, mahalliy aholining turizmga nisbatan ijobiy munosabati sayyohlar oqimining ortishiga, infratuzilmaning rivojlanishiga, xizmatlar sifati yaxshilanishiga va yangi ish o'rinlarining yaratilishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, tarixiy-madaniy obidalar joylashgan hududlarda aholi turizm orqali o'z qadriyatlarini namoyon qilish, milliy hunarmandchilik, gastronomiya va san'at yo'nalishlarida daromad topish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Biroq, turizmning noto'g'ri boshqarilishi mahalliy aholida norozilik kayfiyatini uyg'otishi, madaniy ziddiyatlar, ekologik muammolar va narx-navoning sun'iy oshishiga olib kelishi mumkin. Bu esa aholining turizmga bo'lgan salbiy munosabatini kuchaytiradi. Shu bois, sayyohlik faoliyatini rejalashtirishda mahalliy aholi manfaatlarini inobatga olish muhim ahamiyat kasb etadi.

Aholi ishtirokini kuchaytirish yo'llari

Mahalliy aholining turizm sohasidagi faol ishtiroki bir necha yo'nalishda ta'minlanadi:

1. **Axborot va bilim berish** – Turizmning mohiyati, uning hududga keltiradigan foydalari haqida aholiga muntazam tushuntirish ishlari olib borilishi lozim. Bu orqali ular o'zlarini jarayonning bir qismi sifatida his qilishadi.
2. **Ishbilarmonlik va tadbirkorlikni rag'batlantirish** – Hunarmandchilik, oilaviy mehmon uylari, gidlik, transport va ovqatlanish xizmatlari bo'yicha kichik biznes tashabbuslari qo'llab-quvvatlanishi kerak.
3. **Qaror qabul qilishda ishtirok** – Turizmga oid rejalashtirish va loyiha ishlab chiqishda mahalliy aholining fikri va manfaatlarini inobatga olinishi zarur.
4. **Madaniy merosni asrash** – Aholi o'z tarixiy ob'ektlarini, urf-odat va qadriyatlarini sayyohlik resursi sifatida ko'ra bilsa, ularni asrashga intilishi kuchayadi.

O'zbekistonda mavjud holat va istiqbollar

So'nggi yillarda O'zbekistonda turizm sohasiga katta e'tibor qaratilmoqda. "Yangi O'zbekiston" davrida mahalliy hamjamiyatlarni jalb etgan holda ekoturizm, agro-turizm va madaniy turizm yo'nalishlarining rivojlanishi kuzatilmoqda. Xususan, Buxoro, Xiva, Samarqand, Farg'ona vodiysi kabi hududlarda aholining mehmondo'stligi, mahalliy mahsulotlarni ishlab chiqarishga qiziqishi ortib bormoqda. Turizmni boshqarish bo'yicha islohotlar, grantlar va imtiyozlar orqali fuqarolarning ushbu sohada faol bo'lishiga keng imkoniyatlar yaratilmoqda.

Tahlil

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, aholining turizmga faollashuvi nafaqat iqtisodiy ko'rsatkichlarga, balki madaniy o'zlikni saqlash, milliy merosni asrash, ijtimoiy birdamlikni kuchaytirishga ham xizmat qilmoqda. Aynan shu jihatlar barqaror va uzoq muddatli turizm siyosatining negizini tashkil etadi. Xulosa sifatida aytish mumkinki,

mahalliy aholining turizmga nisbatan ijobiy munosabatini shakllantirish va ularni turizm faoliyatida faol ishtirok etishga jalb etish orqali nafaqat hududiy taraqqiyotga, balki milliy miqyosdagi turizm salohiyatining yuksalishiga erishish mumkin. Shu bois, turizm sohasi rivojlanayotgan har bir hududda mahalliy hamjamiyatning roli kuchaytirilishi, ularning ovozi eshinishi va faoliyati qo'llab-quvvatlanishi lozim.

Xulosa

Turizmning muvaffaqiyati ko'p jihatdan mahalliy aholining unga bo'lgan munosabati va faol ishtirokiga bog'liq. Aholi turizmni foyda manbai, o'zini ifoda qilish va rivojlanish vositasi sifatida qabul qilsa, bu jarayon ko'proq barqaror va uyg'un kechadi. Shu sababli, turizm siyosati va strategiyalarida aholining manfaatlari, ehtiyojlari va takliflari alohida e'tibor markazida bo'lishi lozim. Xulosa qilib aytganda, turizmni rivojlantirishda mahalliy aholining o'rni va ishtiroki ikkinchi darajali masala emas, balki ustuvor yo'nalishlardan biridir. Bu ishtirok real, faol va ongli shaklda bo'lishi lozim. Aholi o'z hududini sayyohlarga ochib berishga tayyor bo'lsa, turizm chinakam xalq sohasiga aylanadi. Va shundagina, turizm iqtisodiyotimizning tayanch ustuniga aylanishi bilan birga, madaniy boyligimizni saqlab qolish va kelajak avlodlarga yetkazish yo'lida ham muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmonov, K. R. (2020). *Turizm iqtisodiyoti va menejmenti*. Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti.
2. Azizov, B. A. (2019). *O'zbekistonda turizmni rivojlantirishda mahalliy aholi ishtirokining o'rni*. "Ijtimoiy fanlar" jurnali, 4-son, 112–116-bet.
3. Karimov, A. (2021). *Hududiy turizmni rivojlantirishda jamoatchilik ishtiroki*. Toshkent: Iqtisodiyot va ta'lim nashriyoti.
4. Mardonov, Z. R. (2018). *Barqaror turizm va ekologik muvozanat*. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.
5. Matyoqubov, U. (2020). *Sayyohlik infratuzilmasi va uning mahalliy aholi hayotiga ta'siri*. "Turizm va madaniy meros" ilmiy jurnali, 2(3), 55–60-bet.
6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–5611-son Farmoni (2018-yil 5-yanvar). *2018–2019 yillarda O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini rivojlantirish dasturi to'g'risida*.

7. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros vazirligi (2022). *2022–2026 yillarda O'zbekiston Respublikasida turizmni rivojlantirish strategiyasi.*
8. Rustamova, M. Sh. (2022). *Mahalliy aholi va sayyohlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar: tahlil va istiqbollar.* Toshkent: "Sotsial tadqiqotlar markazi" nashriyoti.
9. To'xtayev, D. A. (2021). *Sayyohlik faoliyatida mahalliy aholining roli va ishtiroki.* Buxoro: Ilm ziyo nashriyoti.
10. Xolbo'tayev, M. (2020). *O'zbekistonda madaniy meros va turizm o'zaro aloqasi.* "Milliy meros" jurnali, 1(2), 33–38-bet.